

Rebekka Theresa Ravn Lysvik

Et utdatert begrep?

*En undersøkelse av hvordan lærere snakker om,
og ikke snakker om, rasisme i klasserommet*

Bacheloroppgave i sosiologi

Veileder: Melanie Magin

Mai 2019

Rebekka Theresa Ravn Lysvik

Et utdatert begrep?

En undersøkelse av hvordan lærere snakker om, og ikke snakker om, rasisme i klasserommet

Bacheloroppgave i Sosiologi
Veileder: Melanie Magin
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Forord

Først og fremst vil jeg takke min veileder Melanie Magin for motiverende ord og konstruktiv kritikk til oppgaven.

For det andre et stort takk til mine informanter, uten dere hadde oppgaven ikke vært mulig. Takk for at dere delte deres opplevelser og erfaringer med meg, og for at dere tok dere tid til å snakke med meg i en ellers travel lærerhverdag. Jeg er svært takknemlig.

Jeg vil også takke gode forelesere og medstudenter som har bidratt til gode diskusjoner rundt temaet for oppgaven. Takk for lange lunsjer i kantina som har vært høydepunkt under lange dager på lesesalen.

Og til slutt vil jeg takke min foreldre, for støtte og oppmuntring, og for at dere alltid stiller opp for meg.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning og problemstilling	2
2.0 Teori og tidligere forskning	3
2.1 Kort om rasismens historie	4
2.2 Hva er rasisme?	5
2.4 Rasisme i skolen	6
3.0 Metode	9
3.1 Utvalg.....	10
3.2 Gjennomføring	11
3.3 Feilkilder	12
4.0 Resultater	13
4.1 Håndtering av rasisme i lærerutdanningen.....	13
4.2 Håndtering av selve rasismebegrepet.....	14
4.3 Variasjoner i de ulike skolene	15
4.4 Hvordan egen bakgrunn påvirker undervisningen	17
5.0 Diskusjon	18
5.1 Hvordan undervises det i rasisme på ungdomsskolen?.....	18
5.2 Hvilket grunnlag har lærerne med seg fra lærerutdanningen?	20
5.3 Er lærerne bevisst sin egen bakgrunn?.....	21
5.4 Rasismens plass i undervisningen.....	22
6.0 Avslutning	23
Litteraturliste	25
Vedlegg 1	27

1.0 Innledning og problemstilling

Rasisme som begrep som går helt tilbake til 1400-tallet (Bangstad, 2017) og har spilt, og spiller fortsatt en sentral rolle i verdenshistorien. Dette har en sett gjennom blant annet politisk legitimering av europeisk kolonialisme, masseutryddelsen av jøder under 2. verdenskrig og assimileringer av samer i de nordlige fylkene, bare for å nevne noe. Selv om rasisme ofte kobles til en historisk kontekst, er begrepet likevel høyst aktuelt i dag. Rasisme er et begrep som er under stadig debatt og endring, og kan aktualiseres på flere ulike områder. Det kan være interessant å se på hvordan rasisme oppleves for personer som blir utsatt for det i dagens samfunn, hvordan rasistiske ytringer foregår i lukkede grupper i sosiale medier og hvordan politiske personer kan bli anklaget for rasistiske uttalelser. Et eksempel på dette var da justisminister Per-Willy Amundsen skapte reaksjoner i begynnelsen av 2019 ved å foreslå å innskrenke barnetrygden etter barn nummer tre, for å redusere fødsler blant innvandrere (Langerød, 2019). Med andre ord, rasisme er et komplisert og til tider uhyggelig tema. I denne oppgaven vil jeg se nærmere på begrepet rasisme og hvilken betydning det har i skolearenaen. Jeg vil altså gjøre en undersøkelse av hvordan lærere underviser i rasisme. Jeg mener det er interessant å se hvordan barn og unge opplæres i et tema som er så vanskelig og komplisert. Problemstillingen min vil derfor være:

Hvordan undervises det i rasisme på ungdomsskolen?

Skolen er en av de viktigste arenaene hvor barn og unge tilegner seg kunnskap, også når det gjelder temaer om rasisme. Professor Audrey Osler ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN) skriver at «Norske lærerstudenter ikke får kunnskap om hvordan rasisme og forskjellsbehandling skal håndteres på en god måte» (Sande, 2018). Videre mener Osler at begrepene «rase» og rasisme ikke blir diskutert i stor nok grad i lærerutdanningen og at dette skaper problemer når lærerne skal ut i jobb. Blant annet at barna ikke lærer hvor sårende rasistiske bemerkninger kan være for klassekameraten, at de ikke får god nok forståelse for hvordan rasismen opp gjennom historien har ført til overgrep mot folkeslag, og at oppførselen til en viss grad legitimeres og dermed blir en del av det økende problemet med hatretorikk som en ser rundt omkring i Europa (Sande, 2018). Til å belyse hovedproblemstillingen har jeg derfor valgt å inkludere to underproblemstillinger:

U1: Hvilket grunnlag lærere har med seg fra lærerutdanningen for å undervise i rasisme?

U2: Hvordan blir lærere preget av sin egen bakgrunn når de underviser om dette temaet?

For å undersøke dette har jeg gjort kvalitative intervju med fire lærere fra fire ulike ungdomsskoler. Her har jeg stilt spørsmål knyttet til deres egen erfaring i å undervise om rasisme, eller temaer som kan knyttes til begrepet. I tillegg stilte jeg også spørsmål om hvordan utdanningen har vært med på å forberede informantene på å undervise om rasisme og hvordan de tror egen bakgrunn kan være med på å forme denne undervisningen. Alle spørsmål kan sees i sammenheng med min problemstilling. Videre i oppgaven vil jeg presentere aktuell teori om rasisme og resultatene jeg kom frem til gjennom intervjuene, før jeg kobler disse sammen i diskusjonsdelen.

Jeg mener også temaet er sosiologisk relevant da rasisme er noe som gjelder for hele samfunnet og at det derfor er nødvendig å belyse hva som ligger bak når begrepet benyttes. «Rase» og rasisme har på mange måter blitt uhyggelige samtaleemner og jeg mener derfor at skolen har et ansvar for å sørge for at en snakker om «rase» og forestillinger mennesker har om «rase», for å forstå ulikheter som springer ut av begrepet. Det ligger også en personlig interesse for å avdekke ulikhet og urettferdighet i samfunnet til grunn for at jeg ønsker å skrive om dette temaet. Jeg utdanner meg til å bli lektor og har derfor en interesse for forhold som har med skolen å gjøre. Dermed håper jeg også at jeg kan bli en bedre lærer ved å undersøke hvordan rasisme håndteres i skolen.

2.0 Teori og tidligere forskning

Teorien jeg vil ta i bruk er blant annet Bangstad og Døvings bok «Hva er rasisme?» (2015), samt Døvings artikkel «Rasebegrepets fortid og nåtid» (2017), hvor jeg vil legge spesiell vekt på hvordan begrepet rasisme defineres. For å kunne si noe om hvordan lærere underviser i rasisme, mener jeg det er nødvendig med en presentasjon av hva begrepet går ut på og hvordan det kan defineres på ulike måter. Jeg vil også se nærmere på to artikler av Osler og Lindquist (2018) og Dowling (2017) som knytter rasismebegrepet til lærerutdanningen. Jeg har valgt å inkludere disse artiklene da jeg ønsket å ha med litteratur som kan knyttes direkte til mitt prosjekt, og som kan hjelpe meg til å belyse mine underproblemstillinger. Før jeg går videre i teoridelen vil jeg i korte trekk si noe om rasismens historie.

2.1 Kort om rasismens historie

Bulmer og Solomos (1999:9) skriver at studiet av rasismens historie er viktig fordi vi altfor lett betrakter samtidige former og uttrykk for rasisme fullstendig isolert fra fortiden. De historiske studiene kan vise oss både hvordan rasistiske forestillinger kan forsvinne, hvordan de kan anta nye former eller forbli bevart i nye tiders forestillinger (Bangstad og Døving, 2015:38). Rasismen kan spores tilbake til 1400-tallet på den Iberiske halvøy, hvor etterkommerne av muslimer og jøder som under tvang og trusler om vold ble konvertert til katolisismen (Bangstad, 2017:3). På dette grunnlaget ble det utviklet konsepter om «blodets renhet» fra katolsk hold. Om en hadde muslimske eller jødiske forfedre ble en ikke ansett som en ekte katolikk, til tross for konverteringen. Blodets renhet tok dermed utgangspunkt i nedarvet religion og blander sammen både natur (biologi) og kultur (Bangstad, 2017:4). Med fremveksten av Europeisk kolonialisme fra 1400-tallet ble fysiske trekk og hudfarge en sentral del av hvordan man definerte og klassifiserte ulike mennesketyper, noe som også bidro til å danne grunnlaget for hierarkisering av ulike mennesketyper (Bangstad og Døving, 2015:43). Begrepet ble popularisert på 1930-tallet av antirasistiske tenkere som så med bekymring på antisemittisme, trakassering og forfølgelse av jøder. På den tiden vokste det også frem begreper om rase som uvitenskapelige (Bangstad og Døving, 2015:5). En begynte altså å være kritisk til klassifiseringssystemet av mennesker som ble legitimert med et angivelig vitenskapelig grunnlag, samtidig som rasismen vokste under nazistenes fremvekst og opptøyene til 2. verdenskrig.

Videre skriver Bangstad at kampen mot rasisme nå i økende grad handler om at individer som blir utsatt for rasisme skal få aksept for at rasisme faktisk eksisterer, og aksept for å navngi det som sådan. Rasismens uttrykksformer er altså ikke statiske, men dynamiske (Bangstad, 2017:5). Det blir dermed for enkelt å tro at rasehygieniske ideer og overbevisninger er begrenset til nazistene, og at den tok slutt ved Holocaust og 2. verdenskrigs slutt. Den politiske og samfunnsmessige realiseringen og aktualiseringen av begreper og ideer knyttet til «rase» har ofte funnet sted i tilknytning til nasjonalistiske strømninger og er et forsvar av nasjonalstatens «forestilte fellesskap» utløst av innvandring. Dette er på ingen måte strømninger eller artikulering- og mobiliseringsgrunnlag som er fremmede i vår tid, verken i Norge eller Europa (Bangstad, 2017:11).

2.2 Hva er rasisme?

Bangstad og Døving innleder sin bok «Hva er rasisme?» ved å fortelle at det å gi en kort, uttømmende og entydig definisjon på rasisme, ikke er enkelt (2015:10). Dette kommer av at rasisme som fenomen utarter seg på ulike måter og rettes mot ulike grupper, og fordi rasistiske holdninger begrunnes ulikt ulike steder i verden og til ulike historiske tider, slik en har sett i avsnittet ovenfor. Videre beskrives rasisme som «et begrepet som både betegner forferdelige hendelser, monumental urettferdighet og mye lidelse gjennom tidene – men det beskriver også hendelser, ytringer og holdninger av mindre oppsiktsvekkende art» (Bangstad og Døving, 2015:10). På den måten skiller de mellom hverdagsrasisme og rasisme som er forankret i samfunnsstrukturer. De ønsker altså å argumentere for at rasisme er et betegnende begrep for ideer, hendelser og praksiser som finner sted i samfunn, slev om verken institusjoner, lovgivning eller politikk er forankret i rasisme. Men nettopp fordi det finnes ulike grader av rasisme, finnes det også flere definisjoner.

Felles for de fleste handler det om at mennesker plasseres på en skala hvor noen blir sett på som bedre enn andre, et eksempel på en slik definisjon finner en i Store Norske Leksikon

Rasisme er i smal betydning oppfatninger, holdninger eller handlinger som deler mennesker inn i påståtte «raser» hvor noen hevdes å være mer verdifulle enn andre. Det gjøres gjerne på grunnlag av antatte sammenhenger mellom stiliserte biologiske og mentale eller kulturelle egenskaper (Skorgen, 2014).

Bangstad og Døving mener en slik definisjon passer bedre i tilfeller hvor rasismen er tydelig som en ideologi, men kan være vanskelig å fange opp som praksis. I tillegg legger den lite vekt på det faktum at biologiske forskjeller er sosialt konstruert. Det trekkes også fram en definisjon som ikke eksplisitt viser til begrepet «rase», og lyder som følgende:

Rasisme er holdninger og handlinger som definerer individer med antatt eller reel tilhørighet til en bestemt gruppe (og ofte minoriteter eller innvandrere) som så fundamentalt annerledes at de anses som kulturelt eller på en annen måte mindreværdige og at de derfor bør utestenges eller kan diskrimineres (Bangstad og Døving, 2015:13).

Uansett hvordan en beskriver rasisme, vil betydningen av ordene «forskjeller» og «diskriminering» være sentrale. Det er altså snakk om en form for systematisk forskjellbehandling på grunnlag av et individs medfødte eller ervervede karakteristika, som hudfarge, kjønn, alder, etnisk eller nasjonal bakgrunn (Bangstad og Døving, 2015:13). På

mange måter oppstår det et hvitt privilegium å bli sett på som et individ, snarere enn som representant for en gruppe, som ofte er tilfeller for minoriteter.

Her kan en trekke inn rasialisering. Med rasialisering vises det til en tilstand hvor rasisme er bakt inn i en sosial praksis, og hvor det analytiske fokuset er flyttet fra enkeltindivider og over på samfunnsstrukturelle spørsmål (Bangstad, 2017:2). Dette er for å unngå assosiasjonene rasisme som begrep har til biologisk funderte forklaringer. Likevel må en være forsiktig med en «samfunnet har skylda»-retorikk, som kan være en av svakhetene ved et slikt begrep (Bangstad og Døving, 2015:20). Et begrep som hverdagsrasisme springer ut av et rasialiseringsperspektiv, hvor det også blir viktig å skille mellom rasisme og fordommer/stereotyper (Rogstad og Midtbøen, 2010). Denne grensen kan ofte være vanskelig å trekke, og kan bidra til at rasismen blir vanskelig å gjenkjenne. Når fordommer bygget på grove generaliseringer ikke gjenkjennes som rasisme, kan det være fordi rasismen dekkes over ved bruk av bestemte retoriske uttrykk. Bangstad og Døving skriver videre at retorikken som benyttes, ofte bygger på rasistiske tanker som legitimeres av at en spiller på at «det handler om frihet», «de intellektuelles rolle» eller bygger på frykt. Dette er en viktig innsikt i kampen mot alle former for rasisme (2015:26).

2.4 Rasisme i skolen

Utdanningssystemet betraktes som en viktig samfunnsarena for å skape verdier som toleranse, likeverd og solidaritet, og bekjempe ekskludering og rasisme. Likevel viser studier at skolen forsetter å reprodusere ulikhet grunnet etnisk bakgrunn, at utdanningspolitikken på området er svært tvetydig, og at vi ikke minst mangler tilstrekkelig kunnskap om lærerens, og særlig lærerutdanneres, rolle i å undervise for etnisk likhet (Dowling, 2017:1).

I artikkelen "'Rase' og etnisitet? Det kan ikke jeg si noe særlig om – her er det 'Blenda-hvitt!'" har Dowling undersøkt lærerutdanneres diskurser om «rase» og (anti) rasisme i sin hverdag ved å fokusere på tatt-for-gitte ideer om «rase», og sett nærmere på hvordan utvikle en antirasistisk pedagogikk. Innledningsvis stiller hun spørsmål som «Hvilke diskurser av etnisitet og rase anvender vi?» og «Hvordan konstruere pedagoger sine egne etniske identiteter», spørsmål som også er svært relevant for min oppgave.

Dowling skriver at til tross for at «rase» er tabu i Norge, vil hun likevel ta i bruk begrepet, da rasekategorier fremdeles har en meningsbærende makt. Hudfarge, ansiktstrekk, religion,

nasjonalitet og språk skiller «de andre» fra «oss» nordmenn. Selv om en i offentligheten ønsker å fremstille en diskurs preget av likhet og «fargeblindhet», er realiteten at «rasetekning» er en underliggende kategori som preger måten hierarkier av mennesker skapes (Dowling, 2017:3). Videre slutter Dowling seg til andre forskere innen kritisk raseteori som peker på at det eksisterer et behov for å teoretisk destabilisere ideen om «rase» og samtidig erkjenne at «rase» har stor betydning for mange sitt daglige liv. Hun mener at å sentere «rase» og rasialisering (som forklart ovenfor) i en analyse av lærerutdanningen, tilbyr faglig et utgangspunkt for å aktivt motarbeide rasisme (2017:4). Det blir dermed en utfordring å motarbeide noe som ikke nevnes eksplisitt, samtidig som rasismebegrepet er både historisk og sosialt forankret. Dowling tar utgangspunkt i Garner (2010) for å definere begrepet.

Rasisme er et resultatet av et komplekst samspill mellom holdninger, handlinger, prosesser og ulike maktforhold. Det springer ut ifra tolkningene av ideen om 'rase', hierarkiske sosiale relasjoner og typer av diskriminering som resultater av disse. Det kan være nyttig å tenke på rasisme langs et kontinuum av sosiale forhold: fra hverdagsrasisme til ekstreme former som etnisk utrensing.

En kan altså skille mellom individuelle og institusjonelle former for rasisme. Den førstnevnte refererer til uttrykte rasistiske holdninger og handlinger i medmenneskelige situasjoner, mens det sistnevnte innebærer komplekse strukturer og prosesser som opprettholder ulikhet grunnet 'rase', uavhengig av individers fordommer eller toleranse. Med andre ord kan utdanningssystemet praktisere institusjonell rasisme uten at lærereutdannere er motivert av rasistiske holdninger (Dowling, 2017:5).

I forbindelse med Dowlings forskning ble lærerutdannere invitert til å bidra i et kollektivt biografiprojekt. En slik tilnærming skulle vektlegge ideene og praksisene til lærerutdannere, skapt i sosiale relasjoner preget av ulike diskurser, fremfor individuelle lærerutdanneres erfaringer som ikke direkte undersøkes her. Dowling skriver at rekrutteringen var utfordrende, til dels da mange ikke oppfattet seg selv om «kvalifisert» til å delta. I Norge endte det med seks kvinnelige deltakere (Dowling, 2017:6). I likhet med andre studier om hvithet, fant en funn som tydet på at man slet med å finne ord for å snakke om våre rasialiserte (hvite) identiteter.

Gjennom undersøkelsen som ble gjort kom en frem til at et kritisk hvithetsperspektiv fremhevet viktigheten av et fokus på «rase» i sosiale relasjoner satt i kontekst, fremfor et

individnivå. Som nevnt ovenfor, var ikke målet å sette hvite mennesker i sentrum, men heller å belyse hvordan alle, inkludert hvite, er rasialisert i dagens lærerutdanning og at dette gir ulik adgang til ressurser. Dette kan eksemplifiseres gjennom f.eks. jobbmarkedet, hvor en ser at et utenlandsk navn reduserer sannsynligheten for å bli kalt inn til intervju med omlag 25 prosent (Hansen, 2012). Å granske hvithet og problematisere dens makt, kan åpne for mer bevisst engasjement i antirasistisk pedagogikk i fremtiden (Dowling, 2017:14). Når utdanningspolitikken har store gap hva «rase» angår, trenger læreutdannere verktøy som kan bidra til profesjonsutvikling og økt bevissthet om konsekvensene av de valgene som blir tatt.

Olser og Lindquist skriver innledningsvis i sin artikkel «Rase og etnisitet. To begreper vi må snakke mer om» (2018) at det norske samfunnet i dag blir beskrevet som flerkulturelt, og lærere forventes å takle ulike former for mangfold for å møte elevenes læringsbehov. Artikkelen synliggjør at det er en nærmest total taushet omkring begrep som rase og rasisme, noe som fører til at lærere blir fratatt viktige begrep for å håndtere problemene med kulturell rasisme og strukturelle ulikheter, slik en også så i Dowlings (2017) forskning. Lærers reaksjon blir utilstrekkelig om en ikke ser de dypere samfunnsmessige mønstrene av ulikhet og urettferdighet. En utilstrekkelig praksis kan motvirkes ved å gi en undervisning som vektlegger historisk rasisme og dagens strukturelle rasisme, og som tillater elevene å se kritisk på bredere prosesser som diskriminering og fremmedgjøring.

Olser og Lindquist skriver at det er en svak tradisjon for å forske på rase og etnisitet i Norge, og dermed at spørsmål innfor dette teamet i seg selv kan være et hinder for deltakelse. Det samme viste også forskningen som ble gjort i forbindelsen med artikkelen, at rekrutteringen av skoler var noe problematisk. Rektor ved en av skolene forklarte at «dette var en undersøkelse som bør rettes mot en skole som i langt større grad enn vår er flerkulturell» (Lindquist og Olser, 2018:22). Videre skriver Olser og Lindquist at dette reiser mange spørsmål om lærernes anerkjennelse av behovet for å utdanne hele befolkningen i temaer knyttet til mangfold (2018:32). Spørreskjemaet hadde spørsmål forbundet med rase og mangfold, men det viste seg at flere av lærerne anså disse spørsmålene som ikke å være relevante. Noen av lærerne var av den oppfatning at problemene ikke var passende emner for debatt, med mindre skolen var eksplisitt «multikulturell».

Det økte mangfoldet i skolen kan dermed være problematisk, og en erfarer at lærere trenger et språk og et rammeverk for å diskutere ulikheter og urettferdigheter i utdanningen. Dermed

blir det nødvendig at disse forholdene diskuteres, også utenfor et politisk vakuum. Å ikke sette navn på rasismen fører til syvende og sist til at lærere vil mangle pedagogiske hjelpemidler til å ta seg av strukturelle ulikheter og kulturell rasisme (Olser og Lindquist, 2018:25).

I lærerutdanningene må alle læreplanområder gi nye lærere bestemte læringsstrategier som tillater dem å støtte mangfoldet av elever. Den interkulturelle læringen som foregår på et læreplanområde, f.eks. KRLE, må støttes og forsterkes på tvers av læreplanen. Dette gjelder alle fag som språkutdanning, samfunnsfag, matematikk og så videre. Lærerutdannere må samarbeide med praksisskoler, slik at interkulturell utdanning (utdanning om demokrati og mangfold) også blir verdsatt og prioritert i alle skoler og barnehager. Olser og Linquist ønsker altså gjennom artikkelen å aktualisere hvordan en videre forståelse av ulike former for rasisme kan bidra til å oppdage organisatorisk forskjellsbehandling. Erkjennelse av organisatorisk forskjellsbehandling vil være grunnlaget for å realisere menneskerettigheter for alle (Olser og Lindquist, 2018:36).

3.0 Metode

For å kunne svare på problemstillingen min om hvordan undervisningen i rasisme foregår på ungdomsskoler, valgte jeg å gjennomføre en kvalitativ intervjuundersøkelse med ansatte lærere ved ulike ungdomsskoler i ulike deler av landet. I kvalitative forskningsmetoder ønsker en ofte å lete etter spesielle mønstre, spesielle kjennetegn eller egenskaper ved det fenomenet som skal undersøkes (Johannessen, Tuft og Kristoffersen, 2010:32). Kvalitativ metode var hensiktsmessig for å undersøke hvordan lærere underviser om rasisme, ettersom fenomenet ikke er forsket mye på i Norge, og jeg ønsket å få en dypere forståelse av begrepet (Johannessen et al. 2010:32). Da jeg ønsket informasjon om informantenes erfaringer, følelser og forståelser av fenomenet var kvalitativt forskningsintervju i form av dybdeintervju en godt egnet metode (Tjora, 2017:114). Ved å stille spørsmål om hvordan lærere underviser i rasisme, var jeg ute etter å studere hvordan mine informanter skaper mening, eller en forståelse av sin virkelighet på bakgrunn av erfaringer og opplevelser informanten har vedrørende rasisme. Jeg har i stor grad forsøkt å benytte meg av åpne spørsmål, noe som bidro til at informantene fikk mulighet til å gå i dybden der de hadde mye å fortelle.

3.1 Utvalg

Det å rekruttere informanter viste seg å være vanskeligere enn jeg først hadde trodd. Jeg tok kontakt med flere ulike ungdomsskoler i Trondheim, men etter noen høflige avslag (eller mangel på avslag), begynte jeg å sende e-poster direkte til ulike lærere. Da dette heller ikke visste seg å være effektivt, fikk jeg hjelp av mine medstudenter og tok kontakt med deres praksisveiledere. Dette ga til slutt resultater. I tillegg tok jeg også kontakt med slektninger som jobber i skolen, som henviste meg videre til sine kollegaer. Dette ga resultater i form av at utvalget er spredt over store deler av landet og dermed ble to av intervjuene gjennomført som telefonintervju. Navn og andre personsensitive opplysninger er endret, og direkte sitater er anonymisert for diakt av hensyn til bevarelse av informantenes anonymitet.

I utgangspunktet ønsket jeg å gjennomføre intervju med samfunnsfaglærere, da det er mitt hovedfag på universitet, og fordi en også her ser tydelige kompetansemål som dreier seg om rasisme. Da det viste seg å være vanskelig å få tak i informanter, bestemte jeg meg for å ta de lærerne som kunne stille til intervju, uavhengig av hvilket fag de underviste i. Det endte med at de fleste av mine informanter underviste blant annet i engelsk og KRLE, som også er relevante fag vedrørende rasismebegrepet. Oppgaven min blir derfor vinklet med hensyn til disse fagene. Selv om læreplanen ikke har noen kompetansemål som konkret omhandler rasisme på ungdomsskolen i engelsk og KRLE, finner en blant annet kompetansemål i engelsk som tilsier: «Beskrive og reflektere over situasjonen til urfolk i engelskspråklige land» (Utdanningsdirektoratet 2013:9) og i KRLE «drøfte etiske spørsmål knyttet til menneskeverd og menneskerettigheter, likeverd og likestilling», samt «vise respekt for menneskers tros- og livssynsoppfatninger, ritualer, hellige gjenstander og steder» (Utdanningsdirektoratet, 2015:9)

I denne oppgaven har mine informanter fått pseudonymene informant 1, informant 2, informant 3 og informant 4. **Informant 1** er den eneste mannen, og har jobbet i seks år på den utvalgte ungdomsskolen, i en klasse som i stor grad preges av lite mangfold. **Informant 2** har jobbet som lærer i ti år, men fikk jobb på en ny skole for bare to år siden, i en klasse som var mer preget av mangfold enn i hennes første jobb. **Informant 3** er nyutdannet og har jobbet på en skole på Østlandet. **Informant 4** hadde jobbet som lærer i 19 år på en mottaksskole, og var i tillegg rådgiver. Alle informantene var kontaktlærere.

3.2 Gjennomføring

Intervjuguiden (se vedlegg 1) la grunnlaget for intervjuene som ble gjort, og den ble fulgt i varierende grad. Jeg forsøkte å bygge opp intervjuguiden med noen oppvarmingsspørsmål om informantenes bakgrunn og utdanning, da rasisme på mange måter kan være et vanskelig tema å snakke om. I tillegg var jeg også interessert i hvordan utdanningen forberedte mine informanter til å undervise i og håndtere rasisme, noe som gjorde dette lettere å prate om. Etter hvert gikk jeg videre til temaet jeg kalte «undervisning i rasisme», hvor de fikk snakke om egne erfaringer ved å undervise i dette temaet, og litt hva de la i begrepet. Dette var hovedtemaet for intervjuet. Jeg avsluttet intervjuet ved å stille spørsmål om hva informanten tenkte om hvordan den framtidige skolehverdagen vil se ut med hensyn til rasisme, og om det var andre ting vi ikke hadde snakket om som vedkommende ønsket å belyse.

Selve gjennomføringen av intervjuene kunne på mange måter ligne på en vanlig samtale, men det oppstod også utfordringer i forhold til bruk av intervjuguiden. Dette kom av at enkelte spørsmål ikke kunne stilles i kronologisk rekkefølge, av hensyn til måten samtalen utviklet seg på. Intervjuene ble i tre av fire tilfeller gjennomført på informantenes arbeidsplass, da dette var ønskelig fra deres side. Betydningen av sted kan virke som en liten detalj, men som Tjora skriver, viser det seg at trygghet, komfort og det å oppleve at en ikke forstyrres kan ha stor betydning i enkelte situasjoner (2017:112). På den måten tok jeg også minst mulig av mine informanters tid, da jeg selv har vært i praksis og vet hvor travel lærerhverdagen kan være. Det siste intervjuet var et telefonintervju som ble gjort på kveldstid, hvor både jeg og informanten (naturlig nok) var hjemme hos oss selv.

Intervjuene ble tatt opp med båndopptaker, hvor lydfilene i etterkant av transkribering ble slettet. Under et av intervjuene oppsto det tekniske utfordringer, hvilket påvirket opptakskvaliteten i den grad at hele intervjuet gikk tapt. Jeg sendte melding til vedkommende og spurte om mulighet for nytt intervju, noe personen var villig til å stille opp på. Dette kan ha påvirket dataene jeg samlet inn, men jeg følte i stor grad at jeg fikk mye av de samme svarene.

Etter intervjuene var gjennomført, bestemte jeg meg for å ta utgangspunkt i problemstillingen min da jeg skulle kode empirien. Kategoriene jeg kom frem til var derfor «håndtering av rasisme i lærerutdanningen», «håndtering av selve rasismebegrepet i undervisningen» og «tanker rundt egen bakgrunn». Dette dannet grunnlaget for analysen jeg skulle gjennomføre. I

tillegg ønsket jeg å se nærmere på hva som var grunnen til at svarene var såpass forskjellige på enkelte områder. Dette gjorde at jeg la til en ekstra kategori under kodingen som jeg kalte for «variasjoner i de ulike skolene». Her jeg la vekt på det jeg fant om hvorfor informantene svarte som de gjorde.

3.3 Feilkilder

I denne delen av metoden vil jeg legge vekt på begrensninger ved gjennomføringen av undersøkelsen. Her spiller blant annet **pålitelighet** en viktig rolle, da det handler om intern logikk (Tjora, 2017:231), og kan sees i sammenheng med om forskeren forholdt seg nøytral gjennom hele forskningsprosessen. Tjora (2017:231) skriver at i kvalitative metoder kan ikke denne formen for nøytralitet fra forskerens side eksistere, da forskeren i større grad enn i kvantitative studier selv er integrert i datainnsamlingen. Derfor er det viktigere å gjøre rede for forskningsprosessen og forskerens posisjon. Dette har jeg forsøkt å gjøre ved å presentere min personlige interesse for temaet i innledningen, og også ved å være åpen om gjennomføringen av intervjuene.

Høy **validitet** forutsetter at studien gir svar på det man som forsker faktisk har vært interessert i å undersøke (Tjora, 2017:232). En av feilkildene ved å samle empiri gjennom kvalitativt intervju er at informantene vil ønske å fremstille seg selv best mulig. Å få lærerne til å snakke om rasisme, både hvordan den var til stede og ikke til stede i undervisningen, var noe vanskelig. I tillegg opplevde jeg at det var et tema informantene ikke hadde brukt så mye tid på å reflektere over på forhånd. Dette var noe jeg var klar over, og brukte derfor god tid på å utarbeide intervjuguiden. Det resulterte i at jeg begynte med lette spørsmål som var til hjelp for å «varme opp» lærerne. I tillegg til forsøkte jeg å ha presise spørsmål som kom til gi svar på problemstillingen min om hvordan undervisningen i rasisme foregikk.

Generalisering handler om forsknings relevans utover de enheter som faktisk er undersøkt (Tjora, 2017:231). Her det viktig å påpeke at jeg gjennom denne oppgaven kun har snakket med fire informanter, og at det derfor vil være vanskelig å generalisere. I tillegg bidrar også jeg som forsker til at det kan være vanskelig å generalisere, da jeg er ukjent med slike prosjekt og er begrenset av tid og oppgaveomfang. Om jeg hadde vært mer erfaren, hatt bedre tid og oppgaven større, kunne utvalget mitt vært større og dermed gitt bedre muligheter for generalisering.

4.0 Resultater

I denne delen av oppgaven vil jeg gjøre en nærmere undersøkelse av empirien i intervjuene. Jeg har valgt å dele analysedelen i underkapitler hvor jeg analyserer intervjuene ut fra de ulike kategoriene jeg la vekt på i kodingen av empirien. Jeg valgte en slik løsning da kategoriene mine kan sees i direkte sammenheng med min problemstilling om hvordan det undervises i rasisme på ungdomsskolen, samt mine underproblemstillinger om hvordan utdanningen forberedte lærerne på å undervise om dette og hvordan lærernes bakgrunn har betydning for undervisningen.

4.1 Håndtering av rasisme i lærerutdanningen

Det første temaet jeg vil undersøke nærmere handler om hvordan utdanningen forberedte informantene på å undervise om temaer som har med rasisme å gjøre. Selv om informantene hadde jobbet i skolen i alt fra 2 til 20 år, og tatt forskjellige utdanninger både innenlands og utenlands, var svarene i stor grad veldig like. Informant 2 som hadde tatt lærerutdanningen nordpå svarte følgende på spørsmålet om hvordan temaet ble behandlet i utdanningen:

Nei det var ingenting. Sånn at det, det var ikke. Det var jo tidlig på 2000-tallet. Og det var heller ikke noe som var kjempeaktuelt.

Videre presiserte denne informanten at det var en stund siden hun tok utdanningen, og at hun håpet at dette var noe som hadde forandret seg, ettersom rasisme var et tema som var blitt mer aktuelt den siste tiden. Informant 3 var som nevnt nyutdannet, og hadde bare jobbet i skolen i to år. Det var derfor svært interessant å se at hun hadde samme oppfatning av utdanningen som lærerne som hadde jobbet i skolen i over ti år:

Altså, vi fikk så klart utdannelse i hvordan å håndtere saker og det å snakke om, det hadde vi jo en del om i religion så snakket vi en del om fordommer, og hvordan en på en måte, hvordan religionsfaget kan hjelpe til å minske fordommer. Men vi lærte aldri hvordan vi skulle undervise, om det var fordommer på en måte.

Her ser en altså tydelig sammenhenger med de ulike informantenes svar om hvordan temaet ble behandlet i utdanningen. Jeg anså det som viktig å ha kunnskaper om hvilket grunnlag de ulike lærerne hadde fra sin utdanning vedrørende rasisme før jeg skulle innhente data og analysere hvordan det ble undervist om dette. Selv om en ser at informantene var enig i at rasisme var et fraværende tema i utdanningene, hadde de ulikt syn på hvordan dette burde vært løst.

Da jeg spurte videre om det burde vært mer fokus på dette teamet i utdanningen svarte informant 1 følgende:

Burde det vært gjort? Ja, kanskje. For det er folk med ulik bakgrunn som blir lærere og jeg var veldig voksen når jeg begynte. Men jeg er litt usikker på om det finnes noe skrikende behov for det. Men det er noe som alle bør ha med seg. Og hvis en ikke har det fra andre kanaler, så burde en få det der (i utdanningen).

Informant 4 (med bakgrunn fra en mottaksskole) var mer tydelig i sitt svar om temaet burde ha hatt et større fokus i utdanningen:

Ja det synes jeg. Jeg synes at vi lever i et samfunn der det er, vi er et flerkulturelt samfunn og vi er nødt til å omgås mennesker av andre kulturer eller etnisiteter...så kunnskap er jo, kunnskap er det som kan være med på å redusere det.

Dette mener jeg er et viktig aspekt å ta med, da det kommer frem at informant 1 tenker at det nødvendigvis ikke er et behov for et større fokus på rasisme under utdanningen. Her kan det tenkes at mye er avhengig av hvordan en er som person. Likevel ser en at andre informanter er tydelig på at mer kunnskap om hvordan en kan undervise i rasisme, kan være med på redusere det, og at det derfor burde vært et større tema når en skal utdanne lærere.

4.2 Håndtering av selve rasismebegrepet

Videre var det også vært interessant å høre mer om hvordan lærerne underviste i rasisme, som i stor grad la grunnlaget for å svare på problemstillingen. Også under dette temaet fant jeg flere funn som gikk igjen hos informantene, nemlig at selve begrepet rasisme ble lite brukt. Da jeg spurte etter et konkret undervisningsopplegg rundt rasismetemaet fikk jeg følgende svar fra informant 1:

Eeeh, hmmm.. nå må jeg tenke. Altså temaet igjen heter jo kanskje ikke rasisme, men equality i engelsk sammenheng. Men heller likeverd enn rasisme. Ja en kan gjerne bruke andre begreper, også blir det ikke trekt ut som at nå handler timen om rasisme. .... Folk veit jo hva det er.

Informant 3 gav på mange måter også et lignende svar:

Jeg har jo aldri brukt rasisme som et tema. Eeh og så. Jo vent da, vi har snakket om rasisme i forhold til historiemessig. Da har rasisme vært en spesifikt ting. Med det er på et så ekstremt nivå at ingen av elevene føler at det treffer de på noe som helst vis.

Informant 2 og 4 hadde også et spennende syn på nettopp rasismebegrepet og hvordan å undervise i temaet:

Ja for det handler jo også om kulturforståelse. Vi må undervise i kulturforskjeller for å forstå, vi underviser i kulturforståelse. I stedet for rasismeuttrykket. Det er så negativt ladet.

Samt:

Ehm, rasisme synes jeg er et vanskelig ord, eller et problematisk ord, for jeg, for det er så mye negativt på en måte knyttet til det. Men ALTSÅ, vi er innom det og det snakkes om, men at vi setter opp mål for dagen, at vi skal snakke om rasisme, det tror ikke jeg at jeg har gjort. Men at vi snakker om det, eeeh hele tiden, og vi adresserer det som en sånn, ja det her er det det er, eller identifiserer det.

Her ser en at de ulike informantene nevner at begrepet rasisme som regel ikke ble brukt eksplisitt i undervisningen, men at rasisme heller ble bakt inn i andre begreper eller som en del av et annet tema. Videre kom jeg fram til at informantene hadde ulik begrunnelse for hvorfor de valgte å bruke og ikke bruke rasismeteamet når de underviste. Informant 1 la altså vekt på at elevene som gikk i 10. klasse visste hva rasisme var, og at det dermed kanskje ikke var like nødvendig å undervise eller ta i bruk begrepet. Jeg så også problematikk rundt begrepet, både ved at lærerne følte at elevene ikke kunne relatere begrepet til sin egen situasjon, eller at begrepet hadde en negativ stigma. Selv om temaer som omhandlet rasisme ble snakket om, valgte lærerne likevel i stor grad å utelukke selve begrepet i undervisningen. Videre i analysen vil jeg se nærmere på sammenhengen mellom elevmassen og begrunnelsen for hvordan en underviste om dette temaet.

4.3 Variasjoner i de ulike skolene

Intervjuene ble som nevnt gjort på ulike typer ungdomsskoler, noe som bidro til at funnene ble svært interessante og mer mangfoldige enn om jeg bare skulle intervjuet lærere på samme skole. Gjennom samtalene som ble tatt opp kom jeg fram til at det var store forskjeller på hvor mye tid og oppmerksomhet som ble viet til rasismetemaet. Det viste seg at skolens beliggenhet og elevmasse hadde mer å si enn det jeg hadde trodd for hvordan temaer om rasisme ble behandlet. Jeg opplevde at informant nummer 1, som jobbet på en såkalt «hvit skole» generelt hadde en litt annen holdning til teamet enn de øvrige informantene. Dette kom blant annet frem under spørsmålene som omhandlet hvordan en underviste i temaet: «*Men det*

er ikke noe som har blitt tatt opp i klassen. Folk er jo veldig klar over de tingene her, har jeg inntrykk av da» samt sitatet jeg har brukt ovenfor «Folk veit jo hva det er».

Da jeg spurte informant 1 om hvordan elevmassen preget fokuset rasisme hadde i undervisningen, fikk jeg følgende svar:

Nei, så nei en får færre av de konkrete situasjonene mellom elevene som kanskje kan oppstå i andre grupper. Kanskje færre haste-ting som blir tatt opp i klassen, det vil jeg nok tro. Men ja. Så ja. Jeg vet ikke hvordan det påvirker ellers. Om det vil gjøre at en har det mer eller mindre som tema ellers, men jeg vil tippe at det reduserer kanskje fokus litt.

Dermed kunne en også se at informanten hadde reflektert over hvordan elevmassen preget undervisningen og hva som ble vektlagt. Videre så en hos informant 4 som jobbet på mottaksskolen, at dette var tema som generelt ble behandlet på en annen måte: *«Kanskje ikke sånn direkte, nå skal vi snakke om rasisme. Men det synes jeg egentlig gjennomsyrrer mye av det vi snakker om hele tiden.»* Samme informant reflekterte også videre rundt samme spørsmål:

Jeg jobber jo på en skole der det er veldig mange nasjonaliteter og flerkulturelt, og eh det synes jeg gjør noe med ehm dynamikken da, det er helt uakseptabelt å være rasistisk, eller ha holdninger som er rasistisk. Det blir det slått veldig hardt ned på og er dermed noe vi har fokus på hele tiden.

Under intervjuet med informant 2, spurte jeg litt mer om forskjellene på de to skolene hun hadde jobbet på:

Nei forskjellen er jo at det er et mye større mangfold på *****, man må trå litt mer varsomt og en må sette seg inn i ting på en annen måte enn hva en måtte da jeg jobbet på en skole hvor det var kun etnisk norske elever. Det var på en måte ingen hensyn å ta, og det var ingen. Særlig når en underviser i de fagene som jeg gjør, som KRLE så handler det om at er jo et mangfold i landet, ehhh, et mangfold i en klasse der det er mange forskjellige religioner, da blir på en måte mer aktuelt.

Her ser en at informant 2 sine refleksjoner rundt hvordan fokuset på temaer som hadde med rasisme å gjøre skiftet mellom de ulike skolene hun jobbet på, kan sees i sammenheng med forskjellen fokuset hadde på de to ulike ungdomsskolene informant 1 og 4 jobbet på. Altså at temaet ble mer aktuelt, jo mer mangfold som eksisterte i klasserommet. Hvilke faktorer som spiller inn på hvordan en underviser om rasisme, var i utgangspunktet ikke noe jeg hadde

planlagt å ha fokus på i bacheloroppgaven min. Men da det kom tydelig frem under intervjuene at det var store forskjeller på de ulike skolene, var dette noe det ble naturlig å legge vekt på. Funnene stemte også med informant 3 sine refleksjoner, da jeg spurte om hvordan hun trodde den fremtidige skolehverdagen kom til å se ut med hensyn til rasisme:

Eeh, jeg tenker at det kommer an på geografien. Så det er så ekstremt store forskjeller. Jeg tror at en skole på bygda ville vært mindre mottagelige for eh, hvis du tenker med tanke på hudfarge enn i Oslo, ikke sant. For i Oslo så ser de jo alt over alt. Mens jeg tenker at på Vestkanten så vil en ha større problemer, slik som jeg vet det. Men det vil kanskje være viktigere å ta opp dette og snakke om det, fordommer.

Dette mener jeg er et viktig aspekt, ved at det er geografien som i stor grad legger føringer for hvordan rasisme behandles. Det er også svært interessant å se informantens tanker om at det er like viktig og kanskje viktigere å snakke om disse temaene om en ikke «utsettes» for det i hverdagen, og dette er noe jeg vil komme tilbake til i diskusjonsdelen av oppgaven.

4.4 Hvordan egen bakgrunn påvirker undervisningen

Det siste temaet jeg vil se nærmere på i analysen handler om hvordan lærerens egen bakgrunn får betydning når en skal undervise om rasisme. Jeg mener dette temaet er relevant for problemstillingen min da rasisme er et sensitivt tema og i stor grad handler om, slik en har sett i teoridelen, diskriminering på bakgrunn av etnisitet og forestilte raser. Når en da er en del av majoriteten i et samfunn, slik som alle mine informanter var, og mest sannsynlig aldri har opplevd rasisme, tenker jeg dette vil spille en rolle i hvordan undervisningen utformes. Empirien viser litt ulike tanker hos de forskjellige informantene vedrørende dette, men det gikk igjen hos alle at de syntes det var et spørsmål som var vanskelig å svare på. Jeg opplevde å måtte stille spørsmålet flere ganger før jeg fikk svar på det jeg lurte på. Informant 1 svarte følgende på spørsmålet:

Men ja, jeg tror bakgrunnen former meg absolutt, med tanke på rasisme. Det tror jeg absolutt. Men eh—som sagt jeg tror ikke jeg forsømmer det. Men kanskje ville jeg vært mer frampå, mer, hvis det var en større del av mitt liv.

Her ser en altså refleksjoner rundt spørsmålet om bakgrunnen har noe å si for hvordan det undervises i rasisme. Det ble også lagt vekt på at det ikke var et tema han ønsket å utelate, selv om det nødvendigvis ikke fikk mye tid i undervisningen. En så lignende refleksjoner hos de andre informantene, blant annet:

Nei, eeh., ja jeg tror at, nei jeg tror at, at man blir .... At men er, at man er i en profesjon og at en har en profesjonalitet, men at underbevisstheten din jobber jo hele tiden. Ja. Og jeg tror kanskje at hvis at du ... nå sier jeg kanskje noe stygt om meg selv, men det er nå greit, hehe. Hvis du ikke er vant til å forholde deg til mange forskjellige kulturer, så tror jeg kanskje at en kan bli veldig sånn kritisk i tankegangen din.

Og:

Men jeg tenker det å kjenne seg selv. Kjenne sine egne fordommer. Alle er fordomsfull, alle er forutinntatt eller har en forforståelse om noe man ikke kjenner. Men hvis en begynner å kjenne til det så kan en endre på den. Og toleransegrensen forskyves og endres.

Hos disse informantene handlet det i større grad om hvordan deres eget syn og deres egne forutinntatte forståelser preget undervisningen. Her var fokuset på å være bevisst sin egen bakgrunn og hvilke tanker og fordommer en hadde, spesielt når en skulle undervise i temaer som omhandlet rasisme. Gjennom intervjuene jeg gjennomførte fikk jeg inntrykk av det i stor grad handlet om å reflektere rundt hvilken rolle en selv tredde inn i, og forsøke å ikke bare undervise men også danne elevene når det kom til temaer som har med rasisme å gjøre. Selv om de fleste kanskje ikke hadde reflektert så mye over dette fra før av, hadde alle tanker om hvordan de som person var med på å påvirke hvilken retning undervisningen tok.

5.0 Diskusjon

Med utgangspunkt i den presenterte teorien og empirien, vil jeg diskutere min problemstilling om hvordan det undervises i rasisme på ungdomsskolen, samt mine underproblemstillinger om hvilket grunnlag lærerne har med seg fra utdanningen og om lærerne er bevisst på sin egen bakgrunn. Til slutt vil jeg også diskutere et av funnene jeg ikke hadde tatt høyde for på forhånd, nemlig forskjellen i vektleggingen av rasisme på de ulike skolene.

5.1 Hvordan undervises det i rasisme på ungdomsskolen?

Gjennom intervjuene kom jeg frem til at begrepet rasisme ble lite brukt i undervisningen. Bangstad og Døvings teorier kan hjelpe oss til å forstå dette. Som nevnt i teoridelen skriver altså Bangstad og Døving at det å gi en kort, uttømmende og entydig definisjon på rasisme, ikke er enkelt, da rasismen kommer i mange ulike former (2015:10). Fordi det finnes ulike former for rasisme, finnes det også ulike definisjoner. Som vi har sett er rasisme et vidt begrep, og strekker seg fra store strukturelle betingelser og historiske kontekster til hverdagslig og dagsaktuell rasisme.

Dette legger et vanskelig grunnlag for lærerne da temaet er stort og strekker seg over ulike epoker i historien og i ulike fag, i tillegg til at temaet ofte anses å være betent og vanskelig å undervise i. Som en har sett går rasismebegrepets historie langt tilbake i tid, og som en av informantene mine kommenterte «*Vi har snakket om rasisme i forhold til historiemessig. Men det er på et så ekstremt nivå at ingen av elevene føler at det treffer de på noe som helst vis*», og en annen «*Alle vil nekte for at de er rasister*». Her ser en at rasismen får sin plass i den historiske konteksten. Det kan altså tenkes at undervisningen preges av at det er lettere å undervise i rasisme som noe som skjedde for lenge siden, enn noe som er aktuelt i dag. Rasisme blir ansett som et begrep ingen kjenner seg i igjen i, eller vil anerkjenne seg som.

Dette endrer ikke det faktum at rasismen fortsatt eksisterer i dag. Da begrepet er vanskelig å bruke, kan en løsning sees i sammenheng med begrepet rasialisering. Med rasialisering vises det til en tilstand hvor rasisme er bakt inn i en sosial praksis, og hvor det analytiske fokuset er flyttet fra enkeltindivider og over på samfunnsstrukturelle spørsmål (Bangstad, 2107:2).

Rasialisering kan introduseres som et nytt begrep, som kan brukes til å aktualisere begrepet og gi et alternativ til den historiske rasismen som elevene kan ha vansker med å kjenne seg igjen i. Her blir det også lagt vekt på å ta biologien ut av rase, kunnskap jeg mener er svært viktig for elevene å lære. Elevene må lære at rase er basert på forestillinger som er menneskeskapte, og at det faktisk ikke eksisterer biologiske forskjeller mellom mennesker. Dermed kan rasisme heller ikke legitimeres. Å gi elevene gode grunnkunnskaper om hva rasisme er og ikke er, ser ut til å mangle i skolen.

Både Dowling (2017) og Olser og Lindquist (2018) problematiserer at rasisme ikke er et tema når en skal utdanne nye lærere. Som nevnt skriver Dowling at dette er spesielt problematisk da utdanningssystemet betraktes som en viktig samfunnsarena for å skape verdier som toleranse, likeverd og solidaritet, og bekjempe ekskludering og rasisme (2017:1). Dermed blir det en utfordring å motarbeide noe som ikke nevnes eksplisitt. Gjennom empirien ser en flere ulike syn på dette spørsmålet. På den ene siden kan det tenkes at mine informanter har noen gode poeng vedrørende begrunnelser for hvorfor begrepet i stor grad blir utelatt når en underviser. Kanskje elevene ikke kjenner seg igjen i den historiske rasismen, og at en dermed vil oppnå bedre resultater ved å utelate rasismebegrepet og heller ta i bruk andre begreper, som f.eks. kulturforståelse. Det ble også lagt vekt på å undervise i de positive sidene ved mangfold, og heller ta opp problemer rundt rasisme når de oppstår eller blir aktuelle. Likevel

tror jeg en skal være forsiktig ved å forsømme begrepet helt, og at en ikke burde være redd for å bruke ordet, selv om det er negativt ladet.

I dag er det problematisk at en ikke våger å bruke rasismebegrepet eller kalle folk for rasister når en åpenbart kommer med uttalelser eller handlinger som er rasistiske. Som Bangstad skriver, handler et av problemene rundt rasisme i dag om å gjenkjenne rasisme når en ser det (2017:5). Jeg mener derfor det er viktig å ta i bruk begrepet når en underviser – både for å snakke om den historiske konteksten – men også for å snakke om hva som foregår i dag. Videre kan det diskuteres at dette ikke kun er et ansvar som ligger på den enkelte læreren, men er et problem som burde adresseres mye tidligere, altså når en utdanner lærere.

5.2 Hvilket grunnlag har lærerne med seg fra lærerutdanningen?

Gjennom intervjuene som ble gjort, kom det fram at det i liten grad ble viet mye tid til temaer som omhandler rasisme i lærerutdanningen, verken for 10 år siden eller nå. Dette er et viktig aspekt å ha med seg når en undersøker hvordan lærere underviser i rasisme, da det kan forklare mye av empirien jeg samlet inn. Som nevnt i teorien er det problematisk at lærere blir fratatt viktige begreper for å kunne undervise om dette når de er under utdanning (Olser og Lindquist, 2018). Dette kan være med på å prege hvordan en underviser i rasisme, ved at kulturell rasisme og strukturelle ulikheter blir vanskelig å håndtere når en kommer ut i skolen.

Selv om teorien og den tidligere forskningen jeg presenterte la stor vekt på problematikken rundt mangelen av fokus på rasismebegrepet i utdanningen, kan en likevel se gjennom den innsamlende empirien at ikke alle mener at utdanningen trenger å endres. Noen mente at problematikken rundt begrepet eller andre utfordringer knyttet til begrepet fint kunne håndteres, selv om dette ikke var noe som ble lagt vekt på under utdanningen. På mange måter er kulturelt mangfold og rasisme noe alle eksponeres for (om ikke eksplisitt, så implisitt) og på den måten skaper en egne erfaringer som kan være likeså verdifulle å ta med seg når en skal undervise elever, som kunnskap en tilegner seg gjennom den pedagogiske utdanningen.

Likevel kan det tenkes at denne personlige erfaringen vil innebære store variasjoner fra person til person, og at det derfor vil være hensiktsmessig å legge noen føringer for hvordan en burde ta opp slike temaer i lærerutdanningen. Dette argumentet kan forsterkes gjennom den presenterte teorien om hvordan en bredere forståelse for ulike former for rasisme kan bidra til å oppdage organisatorisk forskjellsbehandling (Olser og Lindquist, 2018:26). Det holder altså

ikke med en overfladisk forståelse av hva rasisme er for å kunne gi en god undervisning i temaet og på den måten bekjempe rasisme. Lærere i utdanning har behov for at dette er tema som blir tatt på alvor, for å kunne utrette en forskjell når de står i klasserommet.

5.3 Er lærerne bevisst sin egen bakgrunn?

Et annet aspekt jeg mener er viktig å diskutere i forbindelse med hvordan lærere underviser om rasisme, handler om hvordan deres bakgrunn får betydning for undervisningen. Hvem en er som person vil påvirke undervisningen, uansett hvilket tema som er aktuelt, men jeg mener dette er spesielt relevant da rasisme kan anses å være et betent tema. Selv om lærerne i utgangspunktet ikke hadde tenkt over dette spørsmålet noe særlig, fikk jeg likevel reflekterte svar som kan sees i sammenheng med noe av teorien jeg har presentert.

Et viktig aspekt handler om å være klar over sin egen bakgrunn og fordommer når en underviser om rasisme. Som Dowling (2017) sier, har altså rasekategorier fortsatt en meningsbærende kraft, og hun ønsker å legge vekt på hvordan alle mennesker er rasialiserte, også den hvite majoriteten. Gjennom denne oppgaven ønsker jeg altså ikke å sette hvite i sentrum, men heller diskutere og problematisere ideen om rase fortsatt er en underliggende kategori som preger måten hierarkier av mennesker skapes, selv om dette ikke er tanker en bevisst går inn for å ha.

Her kan en trekke fram noe av empirien jeg kom frem til rundt lærernes refleksjoner rundt dette temaet. Jeg mener, slik en så hos noen av informantene, at det i stor grad handler om å ha et bevisst forhold til hvordan egne erfaringer og forutinntatte meninger kan påvirke undervisningen. Dette kan også sees i sammenheng med den presenterte teorien. Blant annet la Dowling vekt på at det å granske hvithet og problematisere dens makt, kan åpne for mer bevisst engasjement i antirasistisk pedagogikk i fremtiden (2017:14). Noen av disse tankene ser en igjen hos informant 3: *«Alle er forutinntatt eller har en forforståelse om noe man ikke kjenner. Men hvis en begynner å kjenne til det så kan en endre på den»*. Selv om en er en profesjonell lærer, er det ikke utenkelig at en preges av det rasialiserte samfunnet en lever i. Uavhengig av om en opptre i en profesjon, er en fortsatt bare menneske. Slik en så gjennom empirien vil ens bakgrunnen være med på å prege undervisningen, men det er dog ikke sagt at denne påvirkningen utelukkende behøver å være noe negativt. Ved å være bevisst på hvordan egen bakgrunn spiller inn, kan det tenkes at dette kan bidra positivt til en antirasistisk undervisning.

En kan ikke endre på sin egen bakgrunn, verken når det kommer etnisitet, religion eller opprinnelse. Hva en som lærer har med seg i bagasjen kan bidra positivt når det gjelder undervisning om rasisme. Det viktige er å ha et reflektert forhold til egen bakgrunn når en snakker om slike temaer. Det jeg ønsker å vektlegge videre er at ens egen bakgrunn (eller andre faktorer for så vidt), ikke burde ha innvirkning på hvor mye fokus temaer som rasisme og mangfold får i skolen. Selv om lærerne har ulike bakgrunn bør disse temaene være like sentrale i alle klasser. Likevel ser en at dette ikke er en realitet

5.4 Rasismens plass i undervisningen

Gjennom empirien jeg samlet inn, kom jeg altså frem til at det var ulikheter når det gjaldt i hvor stor grad rasisme fikk plass i undervisningen. Dette var et av funnene jeg var mest overrasket over. Dette funnet var i utgangspunktet ikke en del av problemstillingen min, men jeg mener fortsatt funnet er viktig å inkludere fordi det kan kobles opp mot hvordan det undervises i rasisme. Kvalitativ forskning handler i stor grad om å være utforskende og om å finne nye ting, noe som også er med på å begrunne hvorfor jeg valgte å inkludere dette teamet.

Jeg kom altså frem til at det var i klassene som var preget av mangfold og ulike nasjonaliteter at temaer om rasisme synes å være mest aktuell, og fikk størst plass i undervisningen. Dette kan sees i sammenheng med både Dowlings (2017) og Olser og Lindquist (2018) forskning, hvor flere skoler og lærere ikke følte seg kvalifisert til å delta i prosjekter som omhandlet rasisme, da skolen deres ikke var eksplisitt multikulturell. Her ser en altså, slik som jeg kom fram til i min empiri, at temaet har ulike relevans basert på geografi og hvordan elevmassen ser ut. Disse tankene er med på å understreke behovet som eksisterer for å utdanne hele befolkningen i temaer som har med rasisme å gjøre.

Dette behovet mener jeg kan overføres både til lærerutdanningen og til hva som foregår i klasserommet når en underviser. Et viktig steg for å sikre at hele befolkningen lærer om rasisme vil altså være å legge mer vekt på disse temaene når en utdanner lærere, samt å skape mer rom for rasisme når en utarbeider læreplaner. Det er dermed ikke sagt at dette alene vil automatisk føre til at rasisme vil få mer plass i skolen. I likhet med at begrepet burde aktualiseres, burde det også vektlegges at temaet er aktuell for alle skoler, uansett hvordan elevgruppen ser ut. Vi lever i et samfunn som preges av stadig mer mangfold, og selv om klassen en går i på ungdomsskolen ikke anses å være flerkulturell, vil det å ha en forståelse av

andre menneskers kulturer og religioner være en avgjørende faktor for en senere i livet. Jeg tenker derfor at det i svært stor grad er et behov for å vie tid til slike temaer i undervisningen, både i flerkulturelle klasser, så vel som på «hvite skoler».

Som nevnt i empiridelen: *«hvis du ikke er vant til å forholde deg til mange forskjellige kulturer, så tror jeg kanskje at en kan bli veldig sånn kritisk i tankegangen din»*, et sitat som kan være med på å begrunne viktigheten av at rasisme blir vektlagt i skolen, uavhengig av hvilke elever en har i klassen. Kanskje spesielt klassene som er preget av homogenitet, er de klassene hvor behovet er størst for å adressere disse temaene. Rasisme begrunnes i de fleste tilfeller som frykt for det en ikke kjenner, dermed er det problematisk om rasisme kun får fokus på flerkulturelle skoler. Her kan elevene i praksis bli kjent med ulike etnisiteter og er nødt til å forholde seg til mangfold hver eneste dag, i tillegg til at ser at det er her temaer som rasisme er mest aktuell. Ut fra min empiri er det mye som tyder på at rasismebegrepet ikke får samme fokus på de såkalte «hvite skolene». Geografi, lærerens bakgrunn og hvordan elevmassen ser ut burde ikke være avgjørende for hvilke temaer som får hvilket fokus. Rasisme er et tema som angår alle, og noe som kan og burde jobbes mot i skolen for å forhindre spredning av rasistiske tanker. Ved å ha en bred tilnærming til rasisme i alle ungdomsskoleklasser i hele landet, tror jeg at en i større grad kan bidra til å motarbeide rasistiske holdninger. På den måten kan en også minske problemet med hatretorikk som vi ser rundt omkring i Europa og skape et bedre samfunn for alle.

6.0 Avslutning

I denne bacheloroppgaven har jeg undersøkt nærmere hvordan lærere snakker om, og ikke snakker om rasisme i klasserommet. Gjennom de kvalitative intervjuene som ble gjort la jeg vekt på spørsmålene som kunne sees i sammenheng med min problemstilling om hvordan det undervises i rasisme på ungdomsskolen. I tillegg fokuserte jeg også på spørsmål som kunne besvare mine underproblemstillinger om hvordan utdanningen forberedte mine informanter til å undervise i rasisme, og hvordan de trodde egen bakgrunn spilte inn når de underviste om dette temaet. Jeg valgte også å legge til en kategori i min analyse, hvor jeg så nærmere på hva som var grunnen til at jeg fant variasjoner i de ulike skolene. Det som i stor grad var felles for mine informanter var at rasisme var et begrep som ble lite brukt, både i utdanningen og i selve undervisningen. Dette har bidratt til at mye av fokuset i min oppgave har omhandlet om rasisme er et begrep er utdatert eller ikke. «Mater» man en mer folkelig tilnærming til rase

og rasisme ved å gi det større relevans i skolen, eller er det viktig å benytte begrepet for å forstå ulikhet og urettferdighet som har vært et resultat og enda er et resultat av rasisme?

Tidligere i mai sa professor i sosialantropologi Thomas Hylland Eriksen i et intervju: «Vi kommer ikke utenom begrepet rase hvis vi skal snakke om rasisme. Vi ser forskjellig ut, det er et faktum. Mange mennesker opplever rasistisk ekskludering på grunn av sitt utseende» (Holte, 2019). Jeg mener dette, i tråd med den presenterte teorien også er med på å forklare hvorfor begrepet fortsatt er relevant. Rasisme burde få større plass både i lærerutdanningen og i skolen, uavhengig av hvor i landet en utdanner seg eller går på skole, og uavhengig av hvilke elever en har i klassen. En er nødt til å snakke om rasisme for å kunne motarbeide det, slik den presenterte forskningen også forklarer. Hvordan begrepet brukes og ikke brukes i undervisningen ville også vært veldig interessant å undersøke videre i et annet forskningsprosjekt. Hadde omfanget i denne bacheloroppgaven vært større, kunne jeg ha snakket med flere lærere, inkludert flere skoler og kanskje til og med gjort en undersøkelse av elevenes oppfatning av undervisningen i rasisme. Dette kunne gitt meg en bredere forståelse av fenomenet og større sjanser for å kunne generalisere. Ved en senere anledning er dette noe jeg kunne vært interessert i å forske på videre.

Litteraturliste

- Bangstad, Sindre (2017): Rasebegrepets fortid og nåtid. *Norsk Sosiologisk Tidsskrift*, 24(3), s. 233-251
https://www.idunn.no/norsk_sosiologisk_tidsskrift/2017/03/rasebegrepets_fortid_og_naatid
- Bangstad, S. og Døving C. A. (2015). *Hva er rasisme?* Oslo: Universitetsforlaget
- Bulmer, M. og Solomos, J. (1999). *Racism*. London: Oxford Readings
- Dowling, F. J. (2017). "'Rase' og etnisitet? Det kan ikke jeg si noe særlig om – her er det 'Blenda-hvitt!'". *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 101, 252-265.
- Garner, S. (2010) *Racisms. An Introduction*. London: Sage Publications.
- Hansen, T. (2012, 10. februar). Vanskeligere å få jobbintervju med utenlandsk navn. Henta fra <https://forskning.no/ledelse-og-organisasjon-arbeid-institutt-for-samfunnsforskning/vanskeligere-a-fa-jobbintervju-med-utenlandsk-navn/731093>
- Holte, E (2019, 9. mai). Rase og rasisme. *Utrop*. Henta fra <https://www.utrop.no/Nyheter/Innenriks/34998>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo, Gyldendal Akademisk
- Langerød, P. A. (2019, 24. januar). TV 2 og Amundsens reinspikka rasisme. *Aftenposten*. Henta fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/J1dp87/-TV-2-og-Amundsens-reinspikka-rasisme--Per-Anders-Langerod>
- Olser, A. og Lindquisit, H. (2018). Rase og etnisitet, to begreper vi må snakke mer om. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 102, 26-37
- Rogstad, J. og Midtbøyen, A. H. (2010). Den utdannede, den drepte og den glemte: Mot en ny forståelse av rasisme og diskriminering. *Sosiologisk tidsskrift*, 18 (1): 31-52

Sande, S. K. (2018, 7. juni). Lærere mangler et språk for å takle rasisme. Henta fra <https://www.usn.no/aktuelt/nyhetsarkiv/larere-mangler-et-sprak-for-a-takle-rasisme-article215046-7457.html>

Skorgen, T. (2014). Rasisme. *Store Norske Leksikon*. Henta 26. april 2019 fra <https://snl.no/rasisme>

Tjora, A (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Johannessen, A., Tufte, P. A. og Kristoffersen, L (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag

Utdanningsdirektoratet. (2015). Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE) (RLE1-02) Henta fra <https://www.udir.no/k106/RLE1-02/Hele/Kompetansemaal/etter-10.-arstrinn>

Utdanningsdirektoratet (2012). Læreplan i engelsk (ENG1-03). Henta fra <https://www.udir.no/k106/eng1-03/hele/kompetansemaal/kompetansemaal-etter-10.-arstrinn>

Vedlegg 1

Intervjuguide til bachelor

Introduksjon

- Redegjørelse av prosjektets formål
  - o Info om problemstilling: «Hvordan snakker lærere om rasisme i klasserommet?»
  - o BA-oppgave i sosiologi om elevers opplæring i rasisme som vil bli publisert
- Frivillighet/ informere om samtykke
  - o Kan når som helt trekke deg, både under og etter endt intervju
- Konfidensielt
  - o All data vil anonymiseres
- Noen korte spørsmål om informanten
  - o Hvor gammel er du?
  - o Hvor kommer du fra?

Hoveddel

Utdanning

- Hvor er du utdannet
- Hvor lenge har du jobbet som lærer?
- Hvilke fag underviser du i og i hvilken klasse?
- Hvilke tanker har du om hvordan utdanningen forberedte deg på å undervise om rasisme?
  - o God/dårlig forberedelse?
  - o Hva kunne vært annerledes?
- Rasisme i skolen blir jo ikke bare tatt opp som et undervisningstema, er jo også noe som forekommer, hvordan har utdanningen forberedt deg på dette?
  - o Noen konkrete tiltak?

Undervisning i rasisme

- Har du undervist i rasisme i det siste?
  - o I hvilken sammenheng/ hvilket tema?
- Hvordan har det blitt mottatt av elevene?
- Før du underviser, har du gjort deg opp en mening av hvordan du skal definere rasisme?
- Hva du legger i begrepet?
- I den sammenheng: hva tenker du er din rolle når du skal undervise i et så vanskelig tema?
- Hvordan føles det når du underviser om dette?
  - o Vanskeligere enn andre temaer?
  - o Uhyggelig?
- Opplæring i skolen handler om mer enn bare å tilegne elever kunnskap, handler også om dannelse – har du noen tanker om skolens ansvar med hensyn til dannelse når det kommer til rasisme?
  - o Undervises det i holdninger?

Rasismens aktualitet i dag

- Har det vært snakk om rasisme og stygge kommentarer med hensyn til sosiale medier?
  - o Hva blir sagt?
- I undervisningssituasjonen: er det mest snakk om rasisme i et historisk perspektiv eller blir det snakket om som et dagsaktuelt tema?
- Hvilke grep taes for å forhindre slik oppførsel på nett?
- Hva er dine tanker om hvordan den framtidige skolehverdagen vil se ut med hensyn til rasisme?

Avslutning

- Andre ting informanten vil belyse?
- Takk for en fin prat!

